

Hudy Róbert

GAZDASÁGTAN SZOCIOLÓGIA NÉLKÜL

BEN FINE-DIMITRIS MILOKANIS:
FROM POLITICAL ECONOMY
TO ECONOMICS
(ROUTLEDGE, 2009)

Minden válság egy lehetőség az alapfeltevések megkérdőjelezésére és új megközelítések választására. Ezért aktuális Ben Fine és Dimitris Milonakis 2009-ben megjelent könyve, a *From Political Economy to Economics*, amely azt vizsgálja, milyen lehetőségek és választások mentén fejlődött a tágabb értelemben vett közgazdaságtan, a politikai gazdaságtan, illetve alakult ki a főáramú közgazdaságtan a XIX. század elejétől a XX. század közepéig.

A könyv elsősorban elmélettörténeti munka, s mint ilyen, elsőként azt a kérdést veti fel, hogy miért érdemes a közgazdászoknak, a szociológusoknak és a laikusoknak a közgazdasági elméletek történetével foglalkoznia. A közgazdasági elméletek történetének tudományos szerepét a közgazdászok többsége, köztük számos elmélettörténész (Viner 1937; Stigler 1965; Blaug 2001) a meglévő elméletek megértésében és tanításában látja. Mások szerint az elmélettörténet elsősorban az aktuális elméletek kritikájában segít, a korábbi tévutak és módszertani viták felelevenítésével perspektívát adhat a kurrens kérdések vizsgálatához (Hutchison 1977; O'Brien 2007). Megint mások szerint, és a könyv elsősorban e megközelítést követve íródott, az elmélettörténet képes hozzájárulni magának az elméleteknek a fejlődéséhez. Korábbi társadalomelméletek, amelyeket ma akár nem is tartunk közgazdaságiaknak, ötleteket és új megközelítéseket adhatnak az aktuális válságot követő kiútkeresésben.

A könyv egy olyan elmélettörténeti trilógia egyik kötete, amelynek a kiindulóponja két kutatás összekapcsolása volt. Az egyiknek a közgazdaságtan és a többi társadalomtudomány közötti kapcsolat eltolódása, a másinak a gazdaságtörténet mint esettanulmány volt a témája. Az utóbbi, amely kiváltképp a kliometria (ökonometriai eszközöket használó gazdaságtörténet) területét vizsgálta, a vártnál bővebb témának bizonyult, és ebből egy önálló kötet készült (Fine és Milonakis 2009b). Az első témán belül a közgazdaságtan és a társadalomtudományok történetének legújabb szakasza, a közgazdaságtan megjelenése és térhódítása más társadalomtudományokban - amely csak két fejezet lett volna az eredeti kötetben - szintén önálló kötetként nőtte ki magát (Fine és Milonakis 2009a). A fennmaradó rész került a harmadik kötetbe, amely a *Method, the Social and the Historical in the Evolution of Economic Theory (Economics As Social Theory)* alcímet viseli, és e recenzió tárgya.

Novelláskötetként forgatva a könyvet nagyrészt szomorú történeteket találunk benne. Szomorúak két szempontból is. Egyrészt, mert a vizsgált alternatív elméletek többsége eltűnt vagy marginalizálódott az idők során; másrészt, mert azok is, amelyek önálló tudománnyá vagy tudománygá alakultak, elszakadtak a közgazdaságtantól, s ezzel egyik oldalról kiszorultak a gazdasági jelenségek legitimnek tekintett vizsgálati eszközei közül, másik oldalról egy módszereiben és perspektívájában lényegesen szűkebb közgazdaságtant hagytak maguk után. Ugyanakkor van egy elképzelés, amely szintén számos „novellában” előtűnik, és a könyv egészére nézve is vezérfonalként szolgál – ez pedig a

közgazdaságtan és a társadalomtudományok, konkrétan a gazdaságtörténet és a szociológia közötti kapcsolatok keresése.

A könyv első felének középpontjában a közgazdaságtan és a gazdaságtörténet, illetve a szociológia közötti szakítás drámai konfliktusa áll. A vizsgált időszak kezdetén, a XVIII. század utolsó negyedében a megszületőben lévő politikai gazdaságtan volt a társadalomtudomány. Adam Smith legitim módon kapcsolt össze ma közgazdaságinak és nem közgazdaságinak tekintett témákat: az általa vizsgált kérdések és példák területe a pszichológiától a munka hatékony szervezésén át a nemzetgazdaságig terjedt, és mondanivalója kifejtésében egyaránt használt történeti narratívákat és elméleti fejtegetéseket. Ezzel szemben Ricardo éppen egy deduktív és történetietlen elméletben próbálta rekonstruálni a szerteágazó smithi társadalomelmélet számára legfontosabb részeit. A kortársak a smithi és ricardói elmélet összeegyeztetésére tett legsikeresebb kísérletnek egészen az 1870-es évekig John Stuart Mill főművét, a még életében hétszer kiadott *Principles of Political Economy* tekintették (Mill [1848] 1909). A század közepétől azonban a ricardói–milli elmélet kritikái egyre nagyobb visszhangot váltottak ki. Számos alternatív elmélet jelent meg, amelyek közül a marxizmus, a marginalizmus és a brit történeti iskola emelkedett ki, illetve a német nyelvterületen a német történeti iskola vált uralkodóvá. Az iskolák és irányzatok összecsapására az 1870–80-as években, a marginalista forradalomnak nevezett időszakban került sor. Német nyelvterületen Carl Menger a kortársak megítélése szerint győzelmet aratott a német történeti iskola neves tagja, Gustav Schmoller felett, és ennek nyomán elismerést nyert a Menger és tanítványai alkotta osztrák iskola, amely néhány évtizedre a közgazdaságtan főáramába került, míg a német történeti iskola fokozatosan elvesztette korábbi vezető szerepét. Angliában a marginalisták követői kerekedtek felül, és a közgazdaságtan ekkor kezdődő professzionalizálódása, akadémiai tudománnyá válása során Alfred Marshall vezetésével sikeresen foglalták el a közgazdaságtani tanszékek jelentős részét, miközben a brit történeti iskola tagjai önálló gazdaságtörténeti tanszékeket hoztak létre. A történet dióhéjban ennyi.

A könyv első fele ezt a folyamatot követi végig a smithi és a ricardói elmélettől (2. és 4. fejezet), a milli, valamint a marxi megoldási javaslatról (3. és 4. fejezet) a német történeti iskola felemelkedésén át (5. fejezet) egészen a történeti iskola és a marginalizmus összecsapásáig (6. fejezet) és a marshalli neoklasszikus iskola kialakulásáig (7. fejezet).

A szerzők célja azonban nem egy szokásos eszmetörténet megírása. Azt vizsgálják, hogy a klasszikus politikai gazdaságtan jellemző szempontjai - a történeti és a társadalmi megközelítés - mennyiben és milyen elméletek formájában voltak jelen a közgazdaságtan történetét alakító szerzők munkáiban.

A klasszikus politikai gazdaságtan célja „a nemzetek gazdagsága, e gazdagság természetének és okainak vizsgálata” volt. A politikai gazdaságtant kiszorító, később

neoklasszikusnak nevezett közgazdaságtan a fogyasztói viselkedés határhasznosságán alapuló megközelítésével vált ismertté. Ez a megközelítés, amely egyes piacok működésének leírására irányult, nem segítette a gazdaság egészének elemzésében és a helyes gazdaságpolitika meghatározásában. John Stuart Mill azért utasította el Jevons határhaszn-elméletét, mert az egyéni hasznosságok nem összegezhethők, így a marginalista elmélet nem járul hozzá a társadalmi elosztás problémájának megoldásához. Alfred Marshall nem fogadta el az általános, vagyis nemzetgazdasági szintű egyensúly walrasi elméletét, és maga próbált meg mai kategóriáival mikroökonómiai alapokon makroökonómiai jelenségekről szóló elméletet alkotni – sikertelenül. A neoklasszikus elmélet egyszerűen kivette a nemzetgazdaságot a közgazdaságtan vizsgálódásainak köréből. A neoklasszikus elmélet képviselői és kritikusai vitájának téje a nemzetgazdaság elemzése.

A vita történeti menetének fordulópontja a marginalista forradalom volt. 1890-nel, Alfred Marshall és John Neville Keynes alapműveinek megjelenésével kezdetét vette a közgazdaság-tudomány, konkrétan a neoklasszikus közgazdaságtan elszakadása a többi társadalomtudománytól. Ez a folyamat a szerzők szerint Európában az 1930-as évekig, a saját utakon járó Egyesült Államokban az '50-es évekig tartott, és a köztes állapot jól jellemezhető Max Weberrel, akit a szociológusok a nagy alapító atyák közé sorolnak, miközben Weber magát közgazdásznak tartotta, és a német történeti iskola hagyományait követve olyan tudományt művelt, amelyet intézményi közgazdaságtannak és gazdaságszociológiának is nevezhetünk.

Míg a XIX. században döntően az évszázados léptékű, az emberiség történetét néhány szakaszra bontó gazdaságfejlődési elméletek és gazdaságtörténeti esettanulmányok szolgálták a nemzetgazdasági szintű jelenségek megragadására, a XX. század elejére a magyarázatok számos új elemmel gazdagodtak. A könyv második fele olyan lényegesen eltérő és egymással vitatkozó irányzatokat és szerzőket gyűjt össze, mint a brit történeti iskola (8. fejezet), az amerikai institucionalizmus (9–10. fejezet), az új német történeti iskola (11. fejezet), Hayek (13. fejezet) és Keynes (14. fejezet). Ennek megfelelően a makrogazdasági jelenségek magyarázatában megjelentek a gazdasági intézmények, a társadalomnak, ezen belül az attitűdöknek, az ideológiáknak és a társadalmi intézményeknek a gazdaságra kifejtett hatása, a rendszerelméleti megközelítés és a mikroökonómiai alapoktól elszakadó makroökonómiai elméletek.

A politikai gazdaságtan módszeréről szóló viták legtöbbször a vizsgált jelenségek köréről, a politikai gazdaságtan területéről szóltak. Például Menger és Schmoller vitája, amely *módszertani vita* (Methodenstreit) néven került be az elmélettörténetbe, a használt fogalmak szintjén arról szólt, hogy a politikai gazdaságtan számára a deduktív vagy az induktív módszer-e a helyes. Egy évtized múlva mindkét vitázó fél arra jutott, hogy e két módszer összekapcsolására van szükség, miközben a vita valójában arról szólt, hogy el

lehet-e választani az önérekkövető magatartást az emberi viselkedéstől, és ennek megfelelően a gazdaságot a társadalom egészétől. Hasonlóan Cunningham és Marshall, a brit történelmi iskola és a marginalisták vitája – amely szintén az induktív és a deduktív módszer vitájaként jelent meg, és mindkét módszer kölcsönös elismerésével zárult –, valójában arról szól, hogy lehet-e történelmi elemzés nélkül gazdaságelméletet készíteni. További példaként hozható a pozitívizmus megjelenése a közgazdaságtanban az 1940–50-es években, ami többek között Terence Hutchison és Milton Friedman nevéhez köthető. A pozitívizmus a tapasztalatokat, az elméletek gyakorlati következményeinek ellenőrizhetőségét hangsúlyozta, és ezzel az ekkor kialakuló és elterjedő ökonometriának, a gazdasági adatok statisztikai modellezésének nyitott teret. Tehát a közgazdaságtan módszertanáról szóló viták tudományterületek összecsapásának, elválásának és kialakulásának területei voltak, és bár egyes álláspontok módszertani kritikaként fogalmazódtak meg – a könyv ilyen kritikák gyűjteménye –, a viták nem a módszertani elvek mentén dőltek el.

A könyv szerzői nagyrészt teljesítik a maguk elé kitűzött célt: „...feltárni, hogyan tolódozott el a történelmi és a társadalmi szempont, valamint a módszertan jelenléte és tartalma a gazdaságelméletben a politikai gazdaságtantól a közgazdaságtanig tartó átmenet során” (Fine és Milonakis 2009c: xiii). A könyvnek azonban van egy lényeges hiányossága. A szerzők azt állítják, hogy egyik oldalról Weber és Parsons – akik elfogadták az ember racionális viselkedését mint tudományos feltevést, és egyúttal a közgazdaságtan és a szociológia elhatárolását – munkájával, másik oldalról az általános egyensúly Arrow–Debreu-féle matematizált modelljének elterjedésével és a formalista forradalommal a szociológia és a mainstream közgazdaságtan közötti kapcsolatok lehetősége visszavonhatatlanul lezárult. Emellett a közgazdaságtan és a többi társadalomtudomány közötti kapcsolat legújabb történéseit olyan fontosnak ítélték, hogy a társadalomtudományok a közgazdaságtan által való „gyarmatosításnak”, a közgazdasági imperializmusnak egy külön kötetet szenteltek (Fine és Milonakis 2009a), és erre több helyen hivatkoznak. Mindezek ellenére a kötetben gyakorlatilag nem foglalkoznak a kapcsolat más fontos fejleményeivel, többek között a ’80-as években indult új gazdaságszociológiával (Granovetter 1985), amely a neoklasszikus közgazdaságtan konstruktív kritikáját célozza, részben a gazdasági szereplők racionális viselkedésének elfogadásával – de kiegészítve azt a szereplők összefüggő, közösségi viselkedésével –, részben új dimenziók megnyitásával, mint például a hálózati viselkedés.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Blaug, Mark (2001): No History of Ideas Please. We're Economists. In: *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 15., No. 1.: 145–164.
- Fine, Ben – Milonakis, Dimitris (2009a): *From Economics Imperialism to Freakonomics: The Shifting Boundaries between Economics and other Social Sciences*. Routledge.
- Fine, Ben – Milonakis, Dimitris (2009b): *Reinventing the Economic Past: Method and Theory in the Evolution of Economic History*. Routledge.
- Fine, Ben – Milonakis, Dimitris (2009c): *From Political Economy to Economics: Method, the Social and the Historical in the Evolution of Economic Theory. (Economics As Social Theory)*. Routledge.
- Granovetter, Mark (1985): Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness. In: *American Journal of Sociology*, Vol. 91., No. 3.: 481–510.
- Hutchison, Terrence Wilmot (1977): *Knowledge and Ignorance in Economics*. Blackwell.
- Mill, John Stuart ([1848] 1909): *The Principles of Political Economy with some of their Applications to Social Philosophy*. Longmans, Green and Co.
- O'Brien, Dennis Patric (2007): *History of Economic Thought as an Intellectual Discipline*. Edward Elgar.
- Stigler, George Joseph (1965): *Essays in History of Economics*. University of Chicago Press.
- Viner, Jacob (1937): *Studies in the Theory of International Trade*. Allen and Unwin.